

תעמולה כליה '81

יכולים להזיק יותר מ-100 אלף חיילי-אויב". היטלר האמין בלב שלם שאפשר לשנות את גורל העולם בנאומים. בשנים שבהן ניסיתי לחקור את תופעת הנאציזם ותולדותיו (את המסקנות הבאתי בסיפרי צלב הקרס), התחזקה בי הדיעה שהאמונה הקיצונית הזאת בכוחה של התעמולה הייתה מופרזת ביותר. המציאות לא הצדיקה אותה.

אמנם, התעמולה הנאצית הייתה גאונית, והיו לה הישגים עצומים. אולם רק כל עוד שיקפה, פחות או יותר, את המציאות. כאשר הלכה התנועה מחיל אל חיל, וכאשר כבש הרייך השלישי את מרבית אירופה, הצליחה גם התעמולה. כאשר הסתובב גלגל המלחמה, דעך בהדרגה גם כוחה של התעמולה הנאצית. במקביל החלה התעמולה הבריטית לרשום לזכותה הישגים נכבדים מאוד. גרמניה לא עלתה בלהבות. כפי שרצה היטלר, היא התמסרה ברצון לכובשיה.

פעם האמינו כי ההיפנוזה מסוגלת להביא אדם לכך שימשיך כל מעשה לפי מציאות המהפנט. הוכח שאין זה כך. אדם מהופנט אינו ממלא פקודה לרצונו, אלא אם כן רצה לרצונו מלכתחילה.

הוא הדין לגבי התעמולה: היא יכולה לחזק מגמה קיימת באדם וכציבור ממוקד, היא יכולה להחיש תהליך קיים. אך אין היא יכולה לכפות על ציבור לעשות דברים שאינם רוצה לעשותם, ליצור בו מגמה שאינה קיימת בו ממיא.

(מבחינה זו אכן קיימת אחריות גרמנית לנאציזם. חרף תעמולתם המוצלחת לא יכלו הנאצים לנצח, לולא רכבו על גל שהיה קיים ממילא. הנאצים טיפחו נטיות שהיו קיימות ממילא בנשמה הגרמנית בימים ההם, והגדילו אותן עד לממדים מיפלאצטיים, אך הם לא המציאו את הנטיות האלה.) כדאי לזכור זאת, כי בישראל קיימים תועמלנים המאמינים אף הם שהתעמולה יכולה להפוך לילה ליום, יום ללילה. כמו בכל מיקצוע, כן גם במיקצוע הפירסום והתעמולה יש אנשים רציניים ובעלי-מחשבה. אך אין בו מחסור במוחות רדודים, שאינם מבינים את מהות המכשיר הנתון בידיהם. מכאן כמה מן התופעות המגוחכות שבלטו במערכת-בחירות זו — שיגעון-הגדלות של כמה מאנשי-התעמולה, מעשי-כישל וגיילויים של חוסר-הבנה מהותי. כל אלה לא היו נחלתה של מיפלגה אחת. כימעט כל המיפלגות סבלו מהם.

פנים חדשות במראה

מערכת-בחירות טובה דומה למיבצע צבאי מוצלח. הוא זקוק לתפיסה איסטרטגית נכונה וברורה, לריכוז המאמץ ולכוש-רמניהיות — נוסף על מוטיבציה גבוהה של הכוחות ודבקותם במשימה. אני שם את הדגש על "ציר המאמץ העיקרי". זהו תנאי מוקדם לניהול מסע יעיל, ודווקא זהו התנאי הנשכח לרוב. המתכנן את מסע הבחירות של מיפלגה מסוימת צריך לשאול את עצמו, לפני צאתו לדרך: מהו המסר המרכזי של המיפלגה? מהי התדמית העיקרית? בלי החלטה ברורה כזאת, תתפזר המערכה לעשרות כיוונים שונים, מבלי להגיע לשום מקום. בניגוד לדעתם של אנשי-פירסום ועסקנים שיטחיים, כמות הפירסום כשלעצמה אינה קובעת הרבה. אם הכמות אינה יוצרת איכות — כלומר, אם אינה מקדמת תדמית חיובית מרכזית, שהציבור מוכן לקבלה — אין בה תועלת. דוגמה טובה לכך נתן, בעל כורחו, "המרכז החופשי" של שמואל תמיר בבחירות

ה ג'ינגל האחרון נגמר. תרועת-התוצרה האחרונה נדמה. הדגל האחרון חדל מלהתנוסף על המירקע. רממה נוראה השתררה בארץ. תשרירי-התעמוזה שז הבחירות הסתיימו.

איך ייגמל מהם הציבור, שהתמכר במשך שבועות ארוכים לבידור היומי הזה, ושהתמכרותו גברה מיום ליום, כמו נארקומן הזקוק למנות גדולות והולכות? איך יתגלגל אחרי זה לסרטים תפלים כמו בועות והחבובות? האם יוכל לחיות בלי הסוס הדוהר של המסד"ל, העיניים הכחולות המקריעות-זדון של ספי ריבלין, החתיכה הבלונדית של המערך והחתיכה השחורה של הליכוד, האצבע הנשלחת קדימה של אסף יגורי, שערות-השיבה של הפנסיונרית הקשישה והילדים המטפסים בהמוניהם על הערסל של רפאל הלפרין — כל התעלולים והפעלולים של מיטב המוחות הבאנאליים של ישראל?

ישאלה טובה, שאלה טובה עוד יותר נוגעת למידת ההשפעה של כל הקירקס הציבועני. כאיזו מידה השפיעה תעמוזת-הבחירות? האם השפיעה בכלל? ואם כן — איך? על מי? באיזו דרך?

ועוד שאלה טובה: באיזו מידה השפיעה התעמולה על התועמלנים עצמם? האם שינתה את פני המיפלגות בארץ, את המסר שלהן, את טיב המאבק הפוליטי, וממילא את טיב המימשל? כל אלה הן שאלות נכבדות מאוד. כדאי לעסוק בהן עתה. אחרי שמערכת-הבחירות הסתיימה, ולפני היוודע התוצאות, במידה מירבית של אובייקטיביות.

גן-עדן לגיהינום?

ת עמוזה — עיב המילה מרתיעה. עד לא מכבר, הייתה זאת מילה גסה בשפה העברית. היא הזכירה את הנאצים. מדינה הגונה, כמו מדינת-ישראל, אינה עוסקת בתעמולה, אלא בהסברה. יש לה עמדות צודקות לגבי כל נושא, והיא מסבירה אותן, כדי שגם הגויים יבינו. האסוציאציה הנאצית אינה מיקרית, והיא נוגעת לליבו של הנושא. אמנם, הנאצים

היוזמה עוברת למערך: ביריונות בכתחתיקוה

לא המציאו את התעמולה ("פרופגנדה" בלעז), בוואתיקאן קיימת מזה זמן רב ועדה של חשמינים, האחראית ל"פרופגנדה פידה". לאמור: הפצת האמונה. לנין ואנשיו הירבו לנתח את הכללים של "פרופגנדה ואגיטיציה", לאמור: תעמולה בטווח הארוך והקצר.

אך האיש שהפך את התעמוזה לתרופת-פיקא איזיית היה, בני ספקי, אדולף היטלר.

כאשר היה טורא-איראשון בחזית המערב במלחמת-העולם הראשונה, התרשם היטלר עמוקות מן התעמולה הבריטית, שהופנתה כלפי הגרמנים. למעשה לא הייתה זאת תעמולה כלל, אלא לחומת-פסיכולוגית — אך היטלר לא הבחין מעולם בין השתיים. לדעתו לא נוצח הצבא הגרמני בקרב, אלא התמוטט מול פני תעמולה גאונית זו (וביגלל הבוגדים מבית).

מאז ועד יומו האחרון היה היטלר שבוי באמונה כימעט מיסטית בכוחה הבלתי-מוגבל של התעמולה. הוא הקדיש לה פרקים ועל גבי פרקים בסיפרו היחיד, שכתב בחיותו עוד מנהיג של מיפלגה ביריונית קטנה. אחרי שהגיע לשילטון — בכוח התעמולה בלבד — הקים מיניסטרוון מיוחד לתעמולה, שעליו הפקיד את נאמנו הצולע, יוזף גבלס. כפי שכתב בגילוי-לב מדהים בסיפרו, הוא האמין שתעמולה טובה יכולה להפוך גן-עדן לגיהינום וגיהינום לגן-עדן. כלומר: התעמולה יכולה לגרום לכך שציבור שלם יתעלם מן המציאות שבה הוא חי, וישלה את עצמו שהוא חי במציאות אחרת. מעין פאראנוייה לאומית מלאכותית, ניצחון סופי של הסוגסטייה.

אמונה קיצונית זו בכוחה של התעמולה גרמה לו להיטלר להפכה מטרה בפני עצמה. בכחית האמצעי המקדש את המטרה. נפוליון סבר כי "ארבעה עיתונים עוינים

תעמולת הליכוד: תעלולים, פעלולים, גיינגלים

לכנסת השביעית (1969), הוא פונק עליידי העיתונים וכה. בחודשים שלפני הבחירות, בפירסום-חינם ענקי, תמיר, שהוא חולה-פירסום, היה מאושר. שמו פרח בכותרות לרוב. הוא נדהם כאשר הרר הוליד עכבר, ומיפלגתו עברה בקושי את אחוזה-החסימה. איך קובעים את המסר המרכזי של המערכה, את הסיסמה המרכזית? הכלל צריך להיות: אי-אפשר ליצור יש מאין. התדמית של מיפלגה נוצרת בהדרגה במשך השנים שלפני הבחירות. לציבור יש מושג על המיפלגה, מנהיגיה ומעשייה. לפני שמתחילה המערכה, זוהי "התדמית", שכה מרבים לדבר עליה. מסר שאינו תואם את התדמית הזאת פשוט לא ייקלט.